

БОРЩЕНКО Валерія

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

<https://orcid.org/0000-0001-6102-3845>

Borshchenko.VV@pdpu.edu.ua

ІГРОВІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

В умовах компетентнісного підходу до навчання важливо поєднувати засвоєння предметних знань з розвитком соціально значущих умінь та навичок. У цьому контексті ігрові засоби навчання виступають ефективним інструментом активізації пізнавальної діяльності та формування комунікативної й соціальної компетентностей учнів.

У статті розглянуто сутність і зміст понять «комунікативна компетентність» та «соціальна компетентність», визначено їхні взаємозв'язки та роль у сучасній освіті. Охарактеризовано основні види ігрових засобів, доцільних для застосування на уроках біології, зокрема рольові, ділові, імітаційні та цифрові ігри, навчальні квести й вправи з елементами дослідження. Розкрито дидактичний потенціал ігрових засобів, що полягає у створенні ситуацій активної взаємодії, розвитку мовленнєвих умінь, критичного мислення та відповідальності за спільний результат.

Особлива увага приділяється педагогічним умовам ефективного використання ігрових технологій: визначенню дидактичної мети, відповідності форм ігрової діяльності віковим та індивідуальним особливостям учнів, створенню сприятливого психологічного клімату, організації різних форм взаємодії та педагогічного супроводу. Окреслено практичні можливості інтеграції ігрових технологій у зміст біологічної освіти, що забезпечують поєднання засвоєння навчального матеріалу з розвитком соціальних та комунікативних компетентностей.

Результати аналізу підтверджують, що системне та методично обґрунтоване використання ігрових засобів у процесі навчання біології сприяє формуванню в учнів комплексних компетентностей, підвищує мотивацію до навчання та стимулює активну взаємодію в колективі.

Ключові слова: навчальна мотивація, рольова діяльність, співпраця, навчальні симуляції, критичне мислення.

<https://doi.org/10.31891/pcs.2025.4.15>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасна система загальної середньої освіти функціонує в умовах глибоких соціокультурних змін, що зумовлюють переорієнтацію освітнього процесу з трансляції знань на формування ключових і предметних компетентностей учнів. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток комунікативної та соціальної компетентностей, які забезпечують здатність здобувачів освіти ефективно взаємодіяти з іншими, аргументовано висловлювати власну позицію, працювати в команді, приймати спільні рішення та відповідально діяти в різних життєвих і навчальних ситуаціях. Формування зазначених компетентностей визначається як один із пріоритетів компетентнісного підходу та є важливою передумовою успішної соціалізації особистості.

Уроки біології мають значний потенціал для розвитку комунікативних і соціальних

умінь учнів, оскільки зміст навчального предмета передбачає обговорення складних природничих явищ, аналіз біологічних процесів, роботу з інформацією різного типу, моделювання реальних життєвих ситуацій, пов'язаних зі здоров'ям людини, екологічною безпекою, відповідальним ставленням до довкілля. Водночас традиційні підходи до організації навчання з біології часто залишаються орієнтованими переважно на репродуктивну діяльність, що обмежує можливості активної взаємодії між учнями, знижує рівень їхньої навчальної мотивації та не забезпечує повною мірою формування соціально значущих компетентностей.

Одним із ефективних засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності та створення умов для розвитку комунікативної й соціальної компетентностей є використання ігрових засобів навчання. Ігрова діяльність сприяє залученню учнів до активної взаємодії, стимулює обмін думками, формує навички співпраці, взаємодопомоги та відповідальності за спільний результат. У процесі гри учні набувають досвіду

соціальних ролей, навчаються дотримуватися правил, аргументувати власну позицію, слухати інших і конструктивно вирішувати проблемні ситуації, що є важливими складниками комунікативної та соціальної компетентностей.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасному науково-педагогічному дискурсі проблема формування комунікативної та соціальної компетентностей здобувачів загальної середньої освіти розглядається як одна з ключових у контексті реалізації компетентнісного підходу. У наукових дослідженнях підкреслюється, що зазначені компетентності мають інтегрований характер і формуються в процесі активної взаємодії учнів у різних видах навчальної діяльності, зокрема під час групової роботи, дискусій, проектної та рольової діяльності. Наголошується на важливості створення освітнього середовища, орієнтованого на співпрацю, партнерство та суб'єкт-суб'єкту взаємодію між учасниками освітнього процесу [1].

Значний масив досліджень присвячено використанню активних та інтерактивних методів навчання як ефективного засобу розвитку комунікативних умінь і соціального досвіду учнів. У цих працях обґрунтовується доцільність застосування навчальних дискусій, ситуативного моделювання, проблемного навчання, групових форм роботи, що забезпечують умови для обміну думками, аргументації власної позиції та прийняття колективних рішень. Підкреслюється, що активна участь учнів у спільній діяльності сприяє формуванню навичок соціальної взаємодії, відповідальності та толерантності [2].

Окрему групу досліджень становлять праці, у яких розкривається педагогічний потенціал ігрових засобів навчання. У наукових публікаціях ігрові технології розглядаються як ефективний інструмент підвищення навчальної мотивації, активізації пізнавальної діяльності та створення емоційно сприятливого освітнього середовища. Зазначається, що ігрова діяльність сприяє розвитку мовленнєвої активності, уміння співпрацювати, дотримуватися правил, виконувати різні

соціальні ролі, що безпосередньо пов'язано з формуванням комунікативної та соціальної компетентностей [3].

У межах природничої освіти, зокрема навчання біології, наукові дослідження акцентують увагу на доцільності використання ігрових методів для засвоєння складних понять, процесів і закономірностей живої природи. Розглядаються можливості застосування рольових, ділових, імітаційних ігор, біологічних квестів, навчальних симуляцій та ігрових вправ, спрямованих на формування предметних і ключових компетентностей. Підкреслюється, що такі форми роботи сприяють розвитку критичного мислення, комунікації та соціальної активності учнів, а також підвищують їхню зацікавленість у вивченні біології [4].

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що більшість досліджень зосереджується на загальних питаннях застосування ігрових технологій або на формуванні окремих компетентностей без достатнього врахування предметної специфіки біології. Нерідко комунікативна та соціальна компетентності розглядаються як супутній результат ігрової діяльності, а не як цілеспрямований об'єкт педагогічного впливу. Недостатньо систематизованими залишаються питання добору ігрових засобів відповідно до змісту біологічної освіти, вікових особливостей учнів та очікуваних результатів навчання [5].

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблемам компетентнісного навчання та ігрових технологій, потребує подальшого дослідження питання цілісного та методично обґрунтованого використання ігрових засобів для формування комунікативної та соціальної компетентностей саме на уроках біології. Це зумовлює необхідність поглибленого аналізу дидактичних можливостей ігрової діяльності в межах предмета та розроблення ефективних підходів до її інтеграції в освітній процес.

У практиці шкільного навчання біології ігрові засоби часто використовуються фрагментарно або епізодично, без належного методичного обґрунтування та чіткого зв'язку з очікуваними результатами навчання. Нерідко ігрові методи сприймаються лише як

допоміжний елемент для підвищення інтересу до предмета, а не як цілісний педагогічний інструмент формування компетентностей. Це зумовлює потребу в науковому осмисленні можливостей ігрових засобів саме в контексті розвитку комунікативної та соціальної компетентностей учнів на уроках біології, а також у визначенні педагогічних умов їх ефективного застосування.

Наявна суперечність між об'єктивною потребою сучасної школи у формуванні комунікативної й соціальної компетентності особистості та недостатнім рівнем методичного забезпечення використання ігрових засобів у процесі навчання біології зумовлює актуальність порушеної проблеми. Це вимагає системного аналізу ролі ігрових технологій у навчальному процесі та обґрунтування їхнього дидактичного потенціалу як засобу формування ключових компетентностей здобувачів загальної середньої освіти.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

МЕТОЮ СТАТТІ є теоретичне обґрунтування та аналіз можливостей використання ігрових засобів у процесі навчання біології як ефективного інструменту формування комунікативної та соціальної компетентностей здобувачів загальної середньої освіти.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати сутність і зміст понять «комунікативна компетентність» та «соціальна компетентність» у контексті компетентнісного підходу до навчання;
- визначити дидактичний потенціал ігрових засобів у навчальному процесі та їхню роль у розвитку комунікативної й соціальної взаємодії учнів;
- охарактеризувати основні види ігрових засобів, доцільних для використання на уроках біології;
- обґрунтувати педагогічні умови ефективного застосування ігрових засобів з метою формування комунікативної та соціальної компетентностей учнів;
- окреслити практичні можливості інтеграції ігрових технологій у зміст біологічної освіти.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У межах компетентнісного підходу до навчання ключовою метою освітнього процесу визначається формування в учнів здатності ефективно діяти в різних життєвих і навчальних ситуаціях на основі засвоєних знань, умінь, навичок, цінностей та досвіду. У цьому контексті комунікативна та соціальна компетентності розглядаються як інтегровані особистісні утворення, що забезпечують успішну взаємодію особистості з іншими та її повноцінне функціонування в соціумі.

Комунікативна компетентність у компетентнісній парадигмі трактується як здатність особистості ефективно здійснювати мовленнєву та немовленнєву взаємодію в різних комунікативних ситуаціях. Вона передбачає вміння чітко й логічно висловлювати власні думки, аргументувати позицію, ставити запитання, слухати співрозмовника, інтерпретувати інформацію та добирати адекватні засоби спілкування відповідно до мети й умов комунікації. В освітньому процесі комунікативна компетентність проявляється у здатності учнів брати участь у навчальних дискусіях, працювати в парах і групах, презентувати результати власної діяльності, вести діалог і полілог, що є необхідною умовою активного та усвідомленого навчання.

Соціальна компетентність у межах компетентнісного підходу визначається як здатність особистості ефективно взаємодіяти з іншими членами соціальної групи, дотримуючись соціальних норм, правил і цінностей. Вона охоплює вміння співпрацювати, розподіляти ролі, приймати колективні рішення, нести відповідальність за спільний результат, виявляти толерантність, емпатію та повагу до різних точок зору. Формування соціальної компетентності в освітньому середовищі сприяє розвитку соціальної активності учнів, їхньої готовності до конструктивної взаємодії та відповідальної участі в суспільному житті.

Комунікативна та соціальна компетентності перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозумовленості. Ефективна соціальна взаємодія неможлива без розвинених комунікативних умінь, тоді як комунікація набуває соціального змісту лише

в процесі співпраці та спільної діяльності. У контексті компетентнісного підходу ці компетентності формуються не ізольовано, а в процесі активної навчальної діяльності, що передбачає взаємодію, співробітництво та спільне розв'язання навчальних завдань.

Особливого значення набуває формування комунікативної та соціальної компетентностей у процесі вивчення навчальних предметів, зокрема біології. Зміст біологічної освіти створює сприятливі умови для організації навчального діалогу, колективного аналізу біологічних явищ, обговорення проблем збереження здоров'я та довкілля, що потребують узгодження позицій і спільного прийняття рішень. У цьому контексті компетентнісний підхід орієнтує вчителя на добір таких методів і засобів навчання, які забезпечують активну участь учнів у комунікативній та соціальній взаємодії.

Отже, комунікативна та соціальна компетентності в межах компетентнісного підходу виступають важливими результатами навчання, що формуються в процесі активної, діяльнісної та взаємодієвої організації освітнього процесу. Їхній розвиток потребує цілеспрямованого педагогічного впливу та впровадження таких освітніх технологій, які створюють умови для співпраці, діалогу та соціального досвіду учнів, зокрема шляхом використання ігрових засобів навчання.

Дидактичний потенціал ігрових засобів у навчальному процесі. Ураховуючи інтегрований характер комунікативної та соціальної компетентностей, їх ефективне формування можливе лише за умови організації такого освітнього процесу, що передбачає активну взаємодію учнів, залучення їх до спільної діяльності та створення ситуацій реального соціального спілкування. Саме тому особливого значення набуває добір дидактичних засобів, здатних забезпечити поєднання пізнавальної активності з комунікативною та соціальною взаємодією в межах навчального заняття.

У контексті компетентнісного підходу ігрові засоби навчання розглядаються як ефективний дидактичний інструмент, що поєднує навчальні, розвивальні та соціалізувальні функції. Ігрова діяльність створює умови для активної участі учнів у навчальному процесі, сприяє переходу від пасивного сприймання інформації до

діяльнісного засвоєння знань через взаємодію, співпрацю та комунікацію. У межах гри навчальні завдання набувають особистісного сенсу, що підвищує мотивацію та зацікавленість учнів у навчанні.

Дидактичний потенціал ігрових засобів полягає в їхній здатності моделювати різноманітні навчальні та соціальні ситуації, у яких учні змушені вступати в діалог, домовлятися, розподіляти ролі, приймати рішення та нести відповідальність за спільний результат. Такі умови сприяють розвитку мовленнєвих умінь, формуванню навичок співпраці, толерантності та взаємоповаги, що є ключовими складниками комунікативної та соціальної компетентностей.

Основні види ігрових засобів.

Важливою особливістю ігрових засобів є можливість організації навчальної діяльності в різних формах взаємодії – індивідуальній, парній та груповій. Це забезпечує включення кожного учня в активну комунікативну діяльність, створює умови для прояву ініціативи, самовираження та рефлексії власних дій. Крім того, ігрові засоби дозволяють варіювати рівень складності завдань, адаптуючи їх до навчальних можливостей і потреб учнів.

У процесі навчання біології ігрові засоби мають додатковий дидактичний потенціал, пов'язаний зі специфікою предмета. Вони дають змогу моделювати біологічні процеси, взаємозв'язки в екосистемах, ситуації, пов'язані з охороною здоров'я та довкілля, що сприяє формуванню не лише предметних знань, а й досвіду соціально відповідальної поведінки. Обговорення результатів ігрової діяльності, аналіз прийнятих рішень і їхніх наслідків активізують комунікативну взаємодію та сприяють розвитку критичного мислення.

У процесі навчання біології ігрові засоби виступають ефективним інструментом активізації пізнавальної діяльності та організації комунікативної й соціальної взаємодії учнів. Їх добір і застосування мають здійснюватися з урахуванням змісту навчального матеріалу, вікових особливостей здобувачів освіти та очікуваних результатів компетентнісного навчання. Залежно від дидактичної мети та характеру навчальної діяльності можна виокремити кілька основних видів ігрових засобів, доцільних для використання на уроках біології.

Рольові ігри є одним із найбільш ефективних ігрових засобів у контексті формування комунікативної та соціальної компетентностей. Вони передбачають виконання учнями певних соціальних або професійних ролей, пов'язаних зі змістом біологічного матеріалу, що сприяє моделюванню реальних життєвих ситуацій. У процесі рольової взаємодії учні навчаються аргументувати власну позицію, вести діалог, домовлятися та враховувати точки зору інших учасників, що є важливими складниками соціальної взаємодії. Рольові ігри доцільно застосовувати під час вивчення тем, пов'язаних із проблемами збереження здоров'я, екологічної відповідальності, функціонування біологічних систем і взаємодії людини з природою.

Ділові та імітаційні ігри спрямовані на відтворення складних процесів і ситуацій, що потребують аналізу, прийняття рішень і колективної відповідальності. У межах уроків біології вони дозволяють змоделювати діяльність різних соціальних груп, установ або спільнот, пов'язаних із розв'язанням біологічних і екологічних проблем. Такі ігрові засоби сприяють розвитку навичок командної роботи, вміння планувати спільну діяльність, розподіляти обов'язки та досягати узгоджених рішень, що безпосередньо впливає на формування соціальної компетентності учнів.

Навчальні ігрові вправи та дидактичні ігри застосовуються для закріплення й систематизації знань, формування вмінь аналізувати, порівнювати, узагальнювати біологічну інформацію. Вони можуть реалізовуватися у формі змагань, вікторин, брейн-рингів, ігрових завдань у парах і малих групах. Такі ігрові засоби активізують мовленнєву діяльність учнів, стимулюють обговорення та взаємодію, сприяють розвитку комунікативних умінь і позитивного емоційного ставлення до навчання.

Біологічні квести та ігри з елементами дослідження поєднують ігрову діяльність із пошуковою та дослідницькою роботою. Вони передбачають виконання серії завдань, що вимагають спільного аналізу інформації, прийняття рішень і взаємодії між учасниками. Такі ігрові засоби створюють умови для розвитку критичного мислення, відповідальності та взаємопідтримки, а також

формують досвід співпраці в досягненні спільної мети.

Цифрові ігрові засоби та навчальні симуляції дедалі частіше використовуються в освітньому процесі як сучасний інструмент інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у навчання біології. Вони дають змогу візуалізувати складні біологічні процеси, моделювати експерименти та створювати інтерактивні середовища для навчальної взаємодії. Використання таких засобів сприяє розвитку цифрової, комунікативної та соціальної компетентностей, зокрема через спільне виконання завдань, обговорення результатів і колективний аналіз навчальних ситуацій.

Різноманітність ігрових засобів, доцільних для використання на уроках біології, забезпечує широкі можливості для реалізації компетентнісного підходу. Їх цілеспрямоване застосування сприяє не лише засвоєнню предметного змісту, а й формуванню комунікативної та соціальної компетентностей учнів, що є важливими складниками сучасної біологічної освіти.

Педагогічні умови ефективного використання ігрових засобів. Ефективність використання ігрових засобів у процесі навчання біології значною мірою залежить від дотримання комплексу педагогічних умов, що забезпечують їх цілеспрямований, системний і методично обґрунтований характер. За відсутності таких умов ігрова діяльність може втратити навчальну спрямованість і зводиться лише до епізодичного елемента активізації, не забезпечуючи повноцінного формування комунікативної та соціальної компетентностей учнів.

Важливою педагогічною умовою є чітке визначення дидактичної мети використання ігрових засобів відповідно до змісту навчального матеріалу та очікуваних результатів навчання. Ігрова діяльність має бути спрямована не лише на засвоєння біологічних знань, а й на розвиток умінь комунікації, співпраці, аргументації та відповідальної участі в спільній діяльності. Усвідомлення учнями мети гри сприяє їхній активній залученості та підвищує навчальну ефективність.

Не менш значущою умовою є відповідність ігрових засобів віковим та індивідуальним особливостям учнів. Зміст і

форма гри повинні бути доступними, зрозумілими та водночас достатньо проблемними, щоб стимулювати пізнавальний інтерес і комунікативну активність. Урахування рівня навчальної підготовки, комунікативного досвіду та соціальної зрілості учнів забезпечує включення кожного здобувача освіти в ігрову діяльність і створює умови для позитивної взаємодії в групі.

Ефективне використання ігрових засобів потребує створення сприятливого психологічного клімату на уроці, що ґрунтується на принципах партнерства, взаємоповаги та довіри. Безпечне освітнє середовище сприяє вільному висловлюванню думок, прийняттю різних точок зору та розвитку навичок конструктивної комунікації. У таких умовах ігрова діяльність стає простором для соціального досвіду, де учні можуть експериментувати з моделями поведінки та вдосконалювати власні комунікативні вміння.

Суттєвою педагогічною умовою є організація різноманітних форм взаємодії під час ігрової діяльності. Поєднання індивідуальної, парної та групової роботи дає змогу забезпечити активну участь усіх учнів, сприяє розвитку відповідальності за спільний результат і формуванню навичок командної роботи. Рациональний розподіл ролей і завдань у межах гри дозволяє кожному учасникові реалізувати власні можливості та відчувати значущість своєї участі.

Важливим аспектом є педагогічний супровід ігрової діяльності з боку вчителя, який виконує роль організатора, координатора та модератора навчального процесу. Учитель забезпечує дотримання правил гри, спрямовує комунікацію учнів, за потреби коригує їхні дії та стимулює рефлексію. Обговорення результатів ігрової діяльності, аналіз прийнятих рішень і їхніх наслідків сприяють усвідомленню набутих знань і досвіду соціальної взаємодії.

Дотримання педагогічних умов ефективного використання ігрових засобів на уроках біології забезпечує їхню результативність у формуванні комунікативної та соціальної компетентностей учнів. Системний і методично виважений підхід до організації ігрової діяльності створює передумови для поєднання предметного навчання з розвитком

соціально значущих умінь і навичок, що відповідає сучасним вимогам компетентнісної освіти.

Практичні можливості інтеграції ігрових технологій у зміст біологічної освіти. Інтеграція ігрових технологій у зміст біологічної освіти є ефективним шляхом реалізації компетентнісного підходу, оскільки дозволяє поєднати засвоєння навчального матеріалу з активною пізнавальною, комунікативною та соціальною діяльністю учнів. Практичні можливості такої інтеграції полягають у системному включенні ігрових елементів у різні етапи уроку біології, а також у використанні ігрових технологій під час вивчення різних розділів навчальної програми.

На етапі мотивації та актуалізації опорних знань ігрові технології можуть використовуватися для створення проблемної ситуації та залучення учнів до активної взаємодії. Короткі ігрові завдання, ситуаційні вправи або елементи змагання стимулюють навчальний інтерес, активізують мовленнєву діяльність і сприяють формуванню готовності до спільної роботи. У процесі такої діяльності учні обмінюються думками, висловлюють припущення та навчаються слухати одне одного.

Під час вивчення нового навчального матеріалу ігрові технології дозволяють моделювати біологічні процеси, структури та взаємозв'язки, що сприяє глибшому розумінню складних понять. Рольові, імітаційні та сюжетно-ігрові форми роботи створюють умови для активної участі учнів у пізнавальному процесі, спонукають до обговорення, аргументації та колективного аналізу навчальних ситуацій. У такий спосіб навчальний зміст набуває практичної значущості, а комунікативна взаємодія стає невід'ємною складовою засвоєння знань.

На етапі закріплення та застосування знань ігрові технології доцільно використовувати для організації групової та командної роботи. Дидактичні ігри, квести, ігрові вправи з елементами дослідження сприяють повторенню й узагальненню навчального матеріалу, розвитку навичок співпраці та відповідальності за спільний результат. Такі форми роботи активізують комунікативну діяльність учнів і формують вміння застосовувати біологічні знання в нових навчальних ситуаціях.

Важливим напрямом інтеграції ігрових технологій є їх використання під час організації навчальних дискусій і рефлексії. Обговорення результатів ігрової діяльності, аналіз прийнятих рішень та їхніх наслідків створюють умови для розвитку критичного мислення, уміння аргументувати власну позицію та конструктивно взаємодіяти з іншими. Рефлексивні ігрові вправи сприяють усвідомленню учнями власного внеску в спільну діяльність і формуванню соціальної відповідальності.

Практичні можливості інтеграції ігрових технологій у біологічну освіту розширюються завдяки використанню міжпредметних зв'язків і сучасних цифрових ресурсів. Поєднання ігрових форм роботи з елементами екологічної освіти, основ здоров'я та інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню цілісного уявлення про біологічні явища та їхній зв'язок із реальним життям. Цифрові ігрові середовища та навчальні симуляції дозволяють організувати спільну діяльність учнів, орієнтовану на дослідження, обговорення та прийняття рішень.

6. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Проведений аналіз сутності комунікативної та соціальної компетентностей у контексті компетентнісного підходу засвідчив, що їх формування є ключовим завданням сучасної біологічної освіти. Комунікативна компетентність забезпечує здатність ефективно обмінюватися інформацією, аргументувати позиції та вести діалог, тоді як соціальна компетентність передбачає здатність до співпраці, колективного прийняття рішень та відповідальної взаємодії з іншими.

Ігрові засоби навчання володіють значним дидактичним потенціалом, оскільки створюють умови для активної пізнавальної діяльності, моделювання соціальних та навчальних ситуацій, розвитку мовленнєвої

активності, умінь співпраці та відповідальності. Вони поєднують навчальні, розвивальні та соціалізувальні функції, що робить їх ефективним інструментом формування компетентностей у процесі навчання біології.

Основні види ігрових засобів, доцільні для використання на уроках біології, включають рольові та сюжетно-рольові ігри, ділові й імітаційні ігри, дидактичні вправи, біологічні квести, ігри з елементами дослідження та цифрові симуляції. Вони сприяють розвитку критичного мислення, комунікативної активності та соціальної взаємодії учнів, а також забезпечують засвоєння навчального матеріалу на високому рівні.

Для ефективного використання ігрових засобів необхідно дотримуватися комплексу педагогічних умов: визначення дидактичної мети гри, відповідність ігрових форм віковим та індивідуальним особливостям учнів, створення сприятливого психологічного клімату, організація різноманітних форм взаємодії та педагогічний супровід учителя. Ці умови забезпечують результативність ігрової діяльності у формуванні комунікативної та соціальної компетентностей.

Практична інтеграція ігрових технологій у зміст біологічної освіти полягає в системному використанні ігрових засобів на різних етапах уроку, у різних формах навчальної діяльності та в межах різних тематичних розділів. Використання ігрових технологій підвищує мотивацію учнів, активізує їх пізнавальну та соціальну діяльність, сприяє формуванню досвіду відповідальної співпраці та практичних умінь у сфері біології.

Загалом, впровадження ігрових засобів у навчальний процес біології є ефективним способом реалізації компетентнісного підходу, що дозволяє одночасно розвивати предметні знання та ключові соціально значущі компетентності учнів, готуючи їх до активної участі в навчальному та соціальному житті.

Література

1. Bilous I., Shcherbiak I., Maslak V., Alnsour R., Jarmoch E. Z., Hubková S. Game-Based Technologies as a Tool for Developing Communicative Competence in Primary School Students within a Student-Centered Educational Context. *Journal of Education Culture and Society*. 2025. Vol. 16, No. 2. P. 585–603. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2025.3.585.606>

2. Situmorang R. P., Suwono H., Munzil, Susanto H., Chang C.-Y., Liu S.-Y. Learn biology using digital game-based learning: A systematic literature review. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*. 2024. Vol. 20, No. 6. Article em2459. DOI: <https://doi.org/10.29333/ejmste/14658>
3. Bónus L., Antal E., Korom E. Digital Game-Based Inquiry Learning to Improve Eighth Graders' Inquiry Skills in Biology. *Journal of Science Education and Technology*. 2024. Vol. 33. P. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10956-024-10096-x>
4. Lasala Jr N. Effects of Game-Based Activities on Student's Social Skills and Attitudes toward Learning Science. *Recoletos Multidisciplinary Research Journal*. 2024. Vol. 12. P. 181–194. DOI: <https://doi.org/10.32871/rmrj2412.01.14>
5. Safitri R. R., Rahmania U. G., Putri A. F., Jumadi J. The Impact of Game-Based Learning on Student Competencies in Science: A systematic Review. *Jurnal Pendidikan Dan Kebudayaan*. 2025. Vol. 10, No. 1. P. 116–136. DOI: <https://doi.org/10.24832/jpnk.v10i1.5188>

References

1. Bilous, I., Shcherbiak, I., Maslak, V., Alnsour, R., Jarmoch, E. Z., & Hubková, S. (2025). Game-based technologies as a tool for developing communicative competence in primary school students within a student-centered educational context. *Journal of Education Culture and Society*. 16(2), 585–603. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.3.585.606>
2. Situmorang, R. P., Suwono, H., Munzil, Susanto, H., Chang, C.-Y., & Liu, S.-Y. (2024). Learn biology using digital game-based learning: A systematic literature review. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*. 20(6), em2459. <https://doi.org/10.29333/ejmste/14658>
3. Bónus, L., Antal, E., & Korom, E. (2024). Digital game-based inquiry learning to improve eighth graders' inquiry skills in biology. *Journal of Science Education and Technology*. 33, 1–17. <https://doi.org/10.1007/s10956-024-10096-x>
4. Lasala Jr., N. (2024). Effects of game-based activities on students' social skills and attitudes toward learning science. *Recoletos Multidisciplinary Research Journal*. 12, 181–194. <https://doi.org/10.32871/rmrj2412.01.14>
5. Safitri, R. R., Rahmania, U. G., Putri, A. F., & Jumadi, J. (2025). The impact of game-based learning on student competencies in science: A systematic review. *Jurnal Pendidikan dan Kebudayaan*. 10(1), 116–136. <https://doi.org/10.24832/jpnk.v10i1.5188>

Abstract

BORSHCHENKO Valeriia

State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky»

GAME MEANS FOR FORMING COMMUNICATIVE AND SOCIAL COMPETENCES IN BIOLOGY LESSONS

In the context of a competency-based approach to learning, it is important to combine the acquisition of subject knowledge with the development of socially significant skills and abilities. In this context, game teaching aids are an effective tool for activating cognitive activity and forming communicative and social competencies of students.

The article examines the essence and content of the concepts of «communicative competence» and «social competence», determines their interrelationships and role in modern education. The main types of game tools that are appropriate for use in biology lessons are described, in particular role-playing, business, simulation and digital games, educational quests and exercises with elements of research. The didactic potential of game tools is revealed, which consists in creating situations of active interaction, development of speech skills, critical thinking and responsibility for a common result.

Particular attention is paid to the pedagogical conditions for the effective use of game technologies: determining the didactic goal, matching the forms of game activity to the age and individual characteristics of students, creating a favorable psychological climate, organizing various forms of interaction and pedagogical support. Practical possibilities for integrating game technologies into the content of biological education are outlined, which ensure a combination of mastering the educational material with the development of social and communicative competencies.

The results of the analysis confirm that the systematic and methodically justified use of game tools in the process of teaching biology contributes to the formation of complex competencies in students, increases motivation for learning and stimulates active interaction in the team.

Keywords: learning motivation, role-playing activities, cooperation, educational simulations, critical thinking.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.10.2025

Прийнята до друку / Accepted 22.11.2025